

УДК 342.9

САВРАНЧУК С.Л.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На основі аналізу діючого законодавства та думок вчених-юристів визначені адміністративно-правові аспекти прав та обов'язків прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України. Запропоновано законодавчо прописати права та обов'язки прокурора антикорупційної прокуратури у Законі України «Про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру України» з метою дієвого забезпечення захисту прав і свобод людини та загальних інтересів суспільства і держави.

Ключові слова: права, обов'язки, повноваження, функції, завдання, Спеціалізована антикорупційна прокуратура України.

На основе анализа действующего законодательства и мнений ученых-юристов определены административно-правовые аспекты прав и обязанностей прокурора Специализированной антикоррупционной прокуратуры Украины. Предложено законодательно прописать обязанности прокурора антикоррупционной прокуратуры Украины в Законе Украины «О Специализированной антикоррупционной прокуратуре Украины» с целью действенного обеспечения защиты прав и свобод человека и интересов общества и государства.

Ключевые слова: права, обязанности, полномочия, функции, задания, Специализированная антикоррупционная прокуратура Украины.

On the basis of analysis of current legislation and opinions on this problem scientists lawyers definition of administrative and legal aspects and responsibilities of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office of Ukraine. Asked the Anti-Corruption Prosecutor's Office legally prescribe rights and obligations in the Law of Ukraine «On Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office of Ukraine», in order to effectively ensure the rights and freedoms of people and the interests of society and the state.

Key words: rights, obligations, powers, functions, prosecutor, Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office of Ukraine.

Вступ. Вітчизняний державний апарат є молодим та недосконалим, хоча поряд із недоліками можна відзначити і позитивні моменти діяльності сфери публічного управління, одним із яких є оновлення прокуратури України та створення нового самостійного структурного підрозділу – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), яка прагне забезпечити рівні можливості захисту прав громадян, використовуючи різні шляхи подолання соціальних конфліктів. Діяльність прокурорів завжди перебувала під контролем громадськості. Тому САП, як новий правоохоронний орган в Україні, завдяки своїй стратегії, силі та новизні викликає неабияку зацікавленість та довіру до своєї діяльності з боку суспільства.

Зазначимо, що система органів прокуратури, як і їх провідні обов'язки та права, зазнали та продовжують зазнавати позитивних змін, хоча САП, будучи молодим органом, ще не виробила на практиці оптимальний адміністративно-правовий механізм своєї діяльності, який би задовольнив український народ. Тому й потребує удосконалення адміністративно-правовий статус САП загалом та її адміністративні права та обов'язки зокрема.

До проблеми прав та обов'язків прокурора в контексті його адміністративно-правового статусу зверталися різні вчені: О.В. Агєєв, О.В. Анпілогов, І.Л. Бородін, М.М. Говоруха, І.С. Ковальчук, М.М. Руденко, С.В. Таранушич, В.В. Шевчук та ін. Проте ця проблематика розглядалася лише в загальних аспектах, а тому потребує більш ґрунтового та повного дослідження.

© САВРАНЧУК С.Л. – аспірант кафедри адміністративного права і процесу (Національна академія внутрішніх справ)

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу праць вчених-адміністративістів визначити та удосконалити адміністративно-правові аспекти прав та обов'язків САП України.

Результати дослідження. Адміністративні права та обов'язки САП України є провідним елементом її забезпечувального правового статусу, оскільки саме норми адміністративного права розкривають місце антикорупційної прокуратури в системі органів державної влади. Для розкриття та характеристики основних адміністративних прав та обов'язків САП України необхідно визначити такі поняття, як «права» та «обов'язки».

Тлумачний словник української мови трактує поняття «право» як систему встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, зумовлену певними обставинами підставу, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватися чим-небудь [1, с. 506].

У сучасній юридичній літературі слово «право» вживається у двох основних значеннях – об'єктивному та суб'єктивному. Вказане дає можливість розглянути правову дійсність у двох аспектах: як систему встановлених чи санкціонованих державою норм і як можливості та повноваження, що належать суб'єктам на основі й у межах цих норм [2, с. 161]. Теорія держави і права наголошує, що суб'єктивне право – це передбачена нормами права міра можливої поведінки учасника правовідносин. Інакше кажучи, це міра поведінки, яка належить уповноваженій особі для задоволення її інтересів та потреб і яка забезпечується відповідними юридичними обов'язками інших (зобов'язаних) осіб [3]. Суб'єктивне право визначають також як гарантовану правом і законом міру можливої або дозволеної поведінки особи, яка належить суб'єкту, незважаючи на те, чи перебуває він у правових відносинах із іншими суб'єктами [4, с. 206].

Вчений Т.О. Мацелик визначає, що ознаками суб'єктивного права є наявність влади (наприклад, вимагати належної поведінки від інших осіб), інтерес та воля. Також науковець виділяє особливості суб'єктивного публічного права, які, на його думку, полягають: у залежності від публічного інтересу; у процедурі набуття та втрати права; у юридичних гарантіях їх реалізації та захисту [5, с. 71].

Права державних службовців визначені нормами адміністративного права, є підвидом їх суб'єктивних прав і дозволяють останнім бути учасником державно-службових відносин. Розвиваючи цю думку, вчені-юристи зазначають, що засновані на нормах адміністративного права суб'єктивні права державних службовців є утвореною державою через норми об'єктивного права особливою юридичною можливістю діяти, яка дозволяє їм, як носіям цієї можливості, поводитися певним чином, вимагати відповідної поведінки від інших осіб, користуватися певним соціальним благом, звертатися в разі потреби до уповноважених суб'єктів по захист чи з метою задоволення особистих інтересів і потреб, що не суперечать суспільним та державним інтересам [6, с. 945].

Отже, врахувавши позиції вчених-юристів, вважаємо, що адміністративні права САП – це комплекс природних та визначених законодавством юридичних можливостей антикорупційних прокурорів користуватися певними правилами поведінки з метою виконання функцій та завдань САП та задоволення публічних інтересів держави та суспільства в цілому.

Як визначає Ю.В. Ударцов, державні службовці органів прокуратури мають поряд із правами людини, громадянина, державного службовця України і специфічні права, передбачені посадою, необхідні їм для безпосереднього виконання своїх функціональних обов'язків. І навпаки, державні службовці України або пересічні громадяни не мають тих прав, які мають державні службовці органів прокуратури. Враховуючи функціональну спрямованість змісту прав державних службовців органів прокуратури, вчений вважає доцільним поділити їх на загальногромадянські, загальнослужбові та посадові [6, с. 946].

Н.І. Матузов наголошує, що правова природа службових прав визначає їх зміст, який становить таку єдність: вид і міра можливої поведінки самого носія державної влади, можливість вимагати відповідної поведінки (виконання певних дій чи, навпаки, утримання від дій) від інших зобов'язаних осіб, а також можливість користуватися певними соціальними благами [7, с. 115].

Враховавши вищевказані позиції, адміністративні права САП слід поділити таким чином:

1) загальні адміністративні права, до яких слід віднести публічні адміністративні права антикорупційних прокурорів як державних службовців;

2) спеціальні посадові адміністративні права, які включають права посадових осіб антикорупційної прокуратури, визначені спеціальним законом про прокуратуру та відповідним положенням;

3) додаткові адміністративні права прокурорів антикорупційної прокуратури.

У межах нашого дослідження найперше необхідно дослідити особливості загальних посадових адміністративних прав. Так, відповідно до ст. 19 Закону України від 14 жовтня 2014 р. «Про прокуратуру», прокурор має право:

1) брати участь у прокурорському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури у порядку, встановленому законом;

2) бути членом професійних спілок, утворювати громадські організації та брати в них участь із метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення свого професійного рівня [8].

Що ж до спеціальних посадових адміністративних прав, які виникають під час виконання прокурорами САП своїх повноважень, то спеціальні посадові адміністративні права антикорупційних прокурорів закріплені в п. 6 наказу Генеральної прокуратури України «Про затвердження положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України» від 12 квітня 2016 р. № 149 [9].

Таким чином, спеціальні адміністративні права САП визначаються через компетенцію її керівника.

Деякі адміністративні права антикорупційної прокуратури виникають через представництво прокурорами інтересів громадянина або держави в суді (наприклад, отримання від посадових осіб органів державної влади усних або письмових пояснень, копій документів і матеріалів) [2, с. 162].

Отже, прокурор антикорупційної прокуратури під час представництва інтересів громадянина або держави в суді має сукупність спеціальних прав, які полягають у законному порядку отримання певної інформації з метою виявлення чи підтвердження певних юридичних фактів.

Також за законодавством України на прокурорів САП покладаються певні обов'язки, що необхідні для належної організаційної діяльності зазначеної системи.

Звернемося до тлумачного словника для з'ясування суті терміна «обов'язок». Так, «обов'язок посадової особи» вживається в українській мові у двох значеннях: 1) те, чого треба беззастережно дотримуватися, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи з власного сумління; повинність, обов'язок; 2) певний обсяг роботи, сукупність справ, межі відповідальності та ін., що визначаються відповідним званням, посадою, родинним станом тощо [10, с. 410].

Тепер, проаналізувавши етимологію слова «обов'язок», звернемося до трактування значення юридичних обов'язків як різновидів обов'язків. Юридичний обов'язок – це вид і міра необхідної поведінки, яка встановлена законом. В основу суб'єктивного права покладено юридичне забезпечення можливості, а в основу юридичного обов'язку – закріплення необхідності. Носієм можливої поведінки виступає уповноважена особа, а носієм обов'язку – зобов'язана особа. Уповноважена особа має право здійснювати певні дії, а зобов'язана – повинна виконувати та забезпечувати їх [11]. Юридичний обов'язок складається з таких елементів, як:

- необхідність здійснення певних дій або утримання від них;
- необхідність для зобов'язаної особи відреагувати на законні вимоги, які були звернені до неї уповноваженою особою;
- необхідність нести відповідальність за невиконання цих вимог;
- необхідність не перешкоджати контрагенту користуватися тим благом, на яке він має право. Юридичний обов'язок, як і суб'єктивне право, окреслений певними правовими нормами, тобто є мірою належної, необхідної поведінки. Вимагати виконання обов'язків поза встановленою мірою є порушенням закону [12].

Отже, обов'язки прокурора – це певний обсяг роботи, сукупність справ, межі відповідальності, що визначаються в правовому полі та є мірою необхідної поведінки, яка встановлена законом.

Таким чином, на нашу думку, обов'язки прокурорів САП визначаються через їхні основні завдання та функції.

Зауважимо, що адміністративні обов'язки прокурорів САП, як і їхні права, можна умовно поділити на дві групи: загальні (які має антикорупційна прокуратура як структурний підрозділ прокуратури) та спеціальні (якими володіє тільки антикорупційна прокуратура).

Щодо загальних обов'язків, то вони закріплені в ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. [8], відповідно до якої прокурор зобов'язаний:

- 1) вдосконалювати свій професійний рівень та з цією метою підвищувати кваліфікацію (періодично проходити підготовку у Національній академії прокуратури України, що має включати вивчення правил прокурорської етики);
- 2) неухильно додержуватися присяги прокурора;
- 3) виявляти повагу до осіб під час здійснення своїх повноважень;
- 4) не розголошувати відомості, які становлять державну таємницю;
- 5) діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;
- 6) дотримуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури;
- 7) щорічно проходити таємну перевірку доброчесності.

Спеціальні обов'язки прокурорів САП закріплені в «Положенні про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України» від 12 квітня 2016 р. № 149 [9]. Так, відповідно до вищезазначеного Положення, основними завданнями та функціями антикорупційної прокуратури є:

1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;

2) виконання вимог закону під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування Національним антикорупційним бюро України кримінальних правопорушень та оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду;

4) підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях, розслідуваних Національним антикорупційним бюро України;

5) забезпечення в межах компетенції відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями;

6) забезпечення застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження;

7) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, пов'язаних із корупційними правопорушеннями;

8) здійснення у межах реалізації функцій САП міжнародного співробітництва [9].

Таким чином, адміністративні обов'язки прокурора САП – це сукупність зобов'язань САП, які встановлені нормами адміністративного права (наприклад, здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України), або нормами конституційного чи іншої галузі права (наприклад, органи прокуратури, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законом України «Про прокуратуру»).

Висновки. Отже, з метою дієвого забезпечення захисту прав і свобод людини та загальних інтересів суспільства і держави, права та обов'язки прокурорів САП мають бути законодавчо прописані у спеціальному Законі України. Тому ми пропонуємо створити Закон України «Про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру України», який би визначав правові основи організації та діяльності САП України.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка. 1976. Т. 7. 1976. 724 с.
2. Циганок С.В. Адміністративні права регіональної прокуратури в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 160–164.
3. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави та права. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Х.: Еспада, 2006. 776 с.
5. Мацелик Т.О. Суб'єктивне публічне право як юридичний феномен. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2011. № 3. С. 67–71.
6. Ударцов Ю.В. Права та обов'язки державних службовців органів прокуратури : адміністративно-правовий аспект. Форум права. 2012. № 4. С. 944–949.
7. Матузов Н.И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. Саратов: Изд-во Саратов, 1972. 237 с.
8. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р., з останніми змінами. Офіційний вісник України. 2014. № 87. Ст. 2471.
9. Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 12 квітня 2016 р. № 149. URL: http://www.cct.com.ua/2016/12.04.2016_149.htm.
10. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. К.: Вид-во Аконіт, 2003. Т. 2. 927 с.
11. Суб'єктивні права, правомочність і юридичні обов'язки суб'єктів права. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/teoriua-prava/38-tsvik/87-s-4.html>.
12. Марченкова С.О. Обов'язки прокурора: адміністративно-правові аспекти. Форум права. 2011. № 2. С. 596–602. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11mcoapa.pdf>.